

УДК 378.147.041:61]-057.875-054.6

**ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ТЕКСТ
ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

Рощупкина О.А., канд. пед. наук (Запоріжжя)

У цій статті представлено характеристику професійно орієнтованого тексту як засобу навчання читання іноземних студентів довузівського етапу.

Ключові слова: іноземні студенти, професійно орієнтований текст, читання.

© Рощупкина О.А., 2014

Рощупкина Е.А. Профессионально ориентированный текст как средство обучения чтению иностранных студентов. В данной статье представлена характеристика профессионально ориентированного текста как средства обучения чтению иностранных студентов довузовского этапа.

Ключевые слова: иностранные студенты, профессионально ориентированный текст, чтение.

Roshchupkina O.A. Professionally-oriented Text as a Means of Teaching Reading to Foreign Students. The article deals with the description of the professionally-oriented text as the means of teaching reading to foreign students at the preparatory stage.

Key words: foreign students, professionally-oriented text, reading.

Формування вмінь професійно орієнтованого читання в іноземних студентів у процесі самостійної роботи здійснюється на базі навчального тексту зі спеціальності. У зв'язку з цим важливо розглянути характеристики тексту як засобу навчання читання студентів-іноземців довузівського етапу під час самостійної роботи.

Текст визнають комунікативною одиницею навчання читання більшість учених (А.Е. Бабайлова, Н.С. Валгіна, М.В. Всеволодова, І.Р. Гальперін, О.О. алевська та ін.). Сьогодні проблемою текстів займаються представники різних наук: педагоги, методисти, лінгвісти, психологи. Це зумовило появу низки підходів до вивчення природи тексту (стилістичний, комунікативний, прагматичний, структурно-семантичний, семіотичний та ін.). Проте текст як засіб навчання професійно орієнтованого читання під час самостійної роботи іноземних студентів довузівського етапу досліджено недостатньо, тоді як ця проблема є актуальною і вимагає подальших досліджень.

Метою статті є характеристика професійно орієнтованого тексту як засобу навчання читання іноземних студентів підготовчого факультету.

Як відомо, навчальний текст зі спеціальності є не лише джерелом інформації, засобом для розвитку вмінь і навичок усного і письмового мовлення, матеріалом для комплексних вправ для засвоєння лексики і граматики, але й засобом навчання студентів-іноземців професійно орієнтованого читання.

Під професійно орієнтованим текстом (навчальним текстом зі спеціальності) розуміємо комунікативну одиницю, призначену

для формування конкретних умінь і навичок студентів на певному етапі навчання. Текст є структурно-семантичною функціонально зумовленою єдністю речень, організованою з дидактичною метою в смисло-змістовому, мовному і композиційному відношеннях, що містить професійно значущу для студента інформацію.

Базою для формування вмінь читання під час самостійної роботи доцільно вважати тексти навчальної і науково-популярної літератури. Тексти підручників відображають систему знань, що вже склалася, загальноприйняті поняття і закони певної науки. Адресовані майбутнім фахівцям, вони характеризуються дидактичною спрямованістю, що позначається на способі представлення і розташування матеріалу, його викладу і навіть оформлення. Мета таких текстів – інформативно-навчальна, тому будуються вони на основі дидактичних принципів: від простого до складного, від відомого до нового; відрізняються дедуктивним характером подання матеріалу, достатньою кількістю прикладів та ілюстрацій. Текст підручника є свого роду вправою, в якій демонструється функціонування в мові, що вивчається, нового лексико-граматичного матеріалу. Виконуючи функцію об'єкту навчання, навчальний текст є носієм інформації, що відповідає комунікативним запитам студентів, і передусім, у навчально-професійній сфері.

У той самий час, враховуючи всі переваги текстів підручника як основного базового інформаційного джерела, раціонально використовувати у навчальному процесі, як переконує практика [6], і науково-популярні тексти як додаткові матеріали у процесі самостійної роботи. Це зумовлено тим, що тексти науково-популярного характеру відповідають комунікативно-пізнавальним інтересам і потребам іноземних студентів, їхньому мовному і мовленнєвому досвіду в рідній та іноземній мовах. Вони надають студентам додаткову інформацію за фахом у нескладній для засвоєння манері викладу, у цікавій формі. Науково-популярні тексти є доступними для сприйняття і в змістовому, і в мовному відношенні. Вони розповідають про науку, не спрощуючи її і в той самий час не перевантажуючи виклад важкодоступним матеріалом, характеризуються простотою синтаксичних конструкцій та логіко-композиційної структури, відзначаються моносемічністю лексики, мінімальністю використання термінології. Перелічені характеристики

текстів навчальної і науково-популярної літератури дозволяють продуктивно використовувати їх також як матеріал для самостійної роботи під час читання на підготовчих факультетах.

Під час відбору спеціальних текстів на довузівському етапі актуальними серед численних категорій тексту є зв'язність, структурність, цілісність, комунікативна завершеність, спосіб викладу.

Зв'язність розглядається як явище синтагматичне і семантичне, тобто розрізняють зовнішню (структурну) і внутрішню (смилову) зв'язність. Засоби зв'язку ділять на лексичні, лексико-граматичні і граматичні, іншими словами, на такі, що забезпечують змістову, логічну і композиційну зв'язність. Реалізація категорії зв'язності у текстах зі спеціальності у порівнянні з текстами загальнолітературної мови має свої особливості: зв'язність такого тексту базується передусім на внутрішній логіці розгортання його теми. Найбільш частотним видом зв'язку є повний лексичний повтор терміну, оскільки саме він забезпечує однозначність тексту. Для композиційного оформлення змісту широко використовуються експліцитні стандартизовані вирази і нейтральний порядок слів. Категорія граматичного часу виконує функції сегментації та інтеграції текстового змісту.

Структурність виражає відношення, які існують між частинами (елементами, одиницями) тексту. Залежно від віднесеності одиниць тексту до його теми, композиції або змісту виділяють тематичну, логіко-композиційну і змістову (смилову, предикативну) структури.

Тематичну структуру наукового тексту утворює предмет викладу (тобто те, про що повідомляється в тексті). До найбільш характерних типів текстів, що виділяються за їхньою тематикою на підготовчих факультетах, належать тексти про властивості, структуру, склад, форму, функціонування, класифікацію об'єктів, про поняття і категорії науки, про явища, процеси і факти. Нова інформація про об'єкт міститься в підтемах і є ремою тексту, що відповідає на питання: що буде говоритися про об'єкт.

Логіко-композиційна структура тексту відображає послідовність розташування в ньому смислових блоків. Для цих текстів характерні схеми, що типізуються, розташування змістовної інформації, що визначається жанровою приналежністю. Оскільки тексти зі спеціальності належать до наукового стилю, то вони мають

визначений порядок розташування смислових частин, а саме: вступ – основна частина – висновок (для текстів-описів й -оповідань) або теза – доказ – висновок (для текстів-доказів) і, відповідно, стандартний набір мовних засобів оформлення переходів від однієї змістової частини до іншої. Логіко-композиційна структура професійно зорієнтованого тексту, логіка викладу впливають на його розуміння. На довузівському етапі навчання у процесі самостійної роботи раціональніше пропонувати тексти з дедуктивною і дедуктивно-індуктивною структурою, оскільки вони передбачають розкриття змісту шляхом логічного руху думки від загального до часткового, що легше сприймається студентами в порівнянні з індуктивним типом викладу.

Змістова структура тексту відображає смислові зв'язки і відношення, які встановлюються між поняттями, явищами, відображеними в тексті засобами мовних одиниць різних рівнів. Традиційно виокремлюють два головні підходи: предикативний (текст як ієрархія різнопорядкових предикацій) і денотатний (текст як система денотатів). Можна розглядати різні підходи до моделювання змісту тексту як взаємодоповнюючі, оскільки кожен із них може бути адекватнішим для текстів певного змісту і комунікативної ціленастанови.

Базовою характеристикою тексту зі спеціальності є цілісність. На відміну від зв'язності, що визначає зовнішню, формальну організацію тексту, цілісність характеризує внутрішню, змістову, смислову єдність тексту. Якщо в результаті сприйняття, усвідомлення, читання тексту у реципієнта не виникає цілісного уявлення про предмет повідомлення, відбувається порушення комунікації або з вини автора тексту, який недостатньо ясно експлікував цілісність тексту, або з вини реципієнта, який не готовий до її усвідомлення з певних причин (рівень знання мови, предмета, сформованість навичок читання тощо).

Комунікативна завершеність зв'язується з усвідомленням змісту. Текст зі спеціальності сприймається завершеним тільки тоді, коли висновки, що містяться в ньому, потрібні і достатні для здійснення навчальної діяльності.

Способи викладу є способами передавання інформації, що міститься в тексті. Найбільш прийнятними, на наш погляд, для самостійної

роботи під час читання спеціальних текстів на підготовчих факультетах є опис, оповідання, доказ та тексти з елементами роздуму. В чистому вигляді зазначені способи викладу текстів зустрічаються рідко, зазвичай вони поєднуються один з одним. Найбільш частотним є, як відзначають дослідники і як показує наш аналіз, змішаний тип тексту (наприклад, оповідально-описовий). Розглянуті категорії тексту є важливими і потрібними для подальшого виділення і врахування критеріїв відбору текстів зі спеціальності для самостійної роботи під час читання на довузівському етапі.

Специфіка навчально-професійної комунікації ставить певні вимоги до текстів. Питання відбору текстового матеріалу для навчання читання вивчаються в роботах багатьох учених (А.А. Амелючок, Н.І. Наказнюк, О.С. Троянська та ін.). Аналіз критеріїв відбору текстів, що розглядаються у методиці, дозволив нам виділити важливі для навчання самостійної роботи у процесі читання текстів зі спеціальності, а саме: професійна значущість, актуальність проблематики, інформаційна насиченість і новизна, автентичність, доступність.

Згідно із критерієм професійної значущості теми текстів для самостійної роботи мають добиратися у контексті професійної діяльності майбутніх фахівців. Тексти повинні відповідати комунікативним запитам студентів, представляти для них певний професійний інтерес. Це, безумовно, підвищує вмотивованість навчання, оскільки сприяє розумінню практичної користі пропонованого матеріалу, розширенню і поглибленню уявлень про об'єкти, що пізнаються.

Актуальність проблематики виявляється в тому, що текст виступає як джерело актуальної спеціальної інформації. Актуальність інформації сприяє формуванню інтересу, який є важливим стимулом для подальшої мовленнєвої і комунікативної діяльності іноземних студентів.

Відповідно до критерію інформаційної насиченості і новизни тексти для самостійної роботи повинні містити нову невідому інформацію, що робить їх цікавим додатковим матеріалом для читання. Причому цінність інформації визначається мірою її новизни для певного адресата. Проте при цьому важливо не перенасичувати текст новими відомостями. Необхідно дотримуватися певної дозованості нової

інформації. Не менш важливо, щоб текст не містив одночасно нову мовну і нову змістову інформацію. Це особливо важливо враховувати під час відбору навчального матеріалу для студентів початкового етапу навчання.

Додержуючись критерію автентичності, під час навчання іншомовного читання доцільно використовувати автентичні тексти. Безумовно, на підготовчих факультетах, враховуючи рівень мовної підготовки іноземних студентів, неможливо пропонувати для самостійної роботи суто наукові оригінальні тексти. Тому оптимальним вважаємо використання частково адаптованих оригінальних текстів з урахуванням усіх параметрів автентичного мовленнєвого твору й одночасно методичних вимог до нього. О.В. Носонович називає такі тексти методично автентичними, вони «є реалістичною моделлю природних текстів і зберігають основні властивості автентичних творів мовлення з поправкою на конкретні завдання навчання і мовний рівень студентів» [10: 28]. Проте, вважаючи адаптацію припустимою на початковому етапі, визнаємо, що адаптовані тексти поступово повинні поступатися місцем автентичним. Надання студентам подібних текстів, поступове збільшення їхнього обсягу забезпечить їм плавний перехід до розуміння оригінальної літератури за обраною спеціальністю.

Критеріями доступності є мовні особливості, предметний зміст, складність і трудність, відповідність тексту досвіду і сформованості тезаурусу читача, обсяг тексту, наявність екстралінгвістичних опор.

Доступність тексту з мовної точки зору визначається використанням у ньому лексики-граматичного матеріалу з урахуванням рівня мовної і мовленнєвої підготовки студентів. Складність урахування цього критерію полягає в тому, що занадто прості тексти не викликають у студентів інтересу ні до змісту, ні до мовного матеріалу, а занадто складні примушують їх постійно концентруватися на аналізі окремих граматичних форм. Усе це призводить до зниження і навіть втрати мотивації читання.

Доступність тексту з точки зору його змісту передбачає дотримання логічної і часової послідовності, вираженість елементів композиційно-логічної структури тексту: в заголовку, ініціальному висловлюванні, абзацних реченнях, кінцівці.

Відповідно до критерію доступності важливо розмежовувати

такі поняття, як складність і трудність тексту. Складність тексту є об'єктивною, властивою йому особливістю. Трудність тексту залежить від підготовленості читача: від його загального розвитку і мовного досвіду, від знання предмета, про який іде мова [13]. Будь-який текст розрахований на певний досвід, без якого його розуміння неможливе. Той, хто читає, розуміє і приймає в першу чергу ту інформацію, яка відповідає його тезаурусу.

За обсягом навчальні тексти для самостійної роботи не мають бути занадто короткими, щоб досягти повторюваності мовного матеріалу, але й не надмірно довгими. Занадто великі за обсягом тексти стомлюють іноземних студентів, а іноді формують думку про неможливість їх засвоєння. Тексти середнього обсягу вже візуально притягають студентів, створюють у них упевненість у своїх силах, у здатності їх засвоїти, підвищують внутрішню мотивацію. Для самостійної роботи доцільно пропонувати тексти з поступовим збільшенням їхнього обсягу. Вважаємо оптимальним обсяг текстів за фахом для самостійної роботи від 500 до 1000 слів з урахуванням рівня володіння мовою, що вивчається, що підтверджується багаторічною практикою.

Особливе інформаційне навантаження у навчальних текстах зі спеціальності несуть екстралінгвістичні засоби, що виконують функції повторення, заміщення, доповнення інформації. До них відносяться пунктуаційні символи, поліграфічні позначки, малюнки, креслення, графіки, знакові моделі тощо. Усе це значною мірою полегшує роботу над текстом і сприяє міцнішому засвоєнню мовного матеріалу, що міститься в ньому. Вимога включати в тексти наочний матеріал належить до додаткових, оскільки екстралінгвістичні засоби не входять до власне тексту.

Таким чином, для навчання читання під час самостійної роботи необхідно відбирати спеціально складені або адаптовані тексти навчальної і науково-популярної літератури, доступні в мовному і змістовому сенсі, такі, що відповідають комунікативним потребам і пізнавальним інтересам студентів довузівського етапу, містять нову інформацію та мають актуальну для студентів проблематику. Описані характеристики професійно орієнтованих текстів з урахуванням виділених категорій і критеріїв відбору дають підставу для їхнього продуктивного використання як засобу навчання іноземних студентів

підготовчих факультетів професійно орієнтованого читання під час самостійної роботи.

Перспективи подальших досліджень цієї проблеми пов'язані з вивченням взаємозв'язку характеристик тексту і виду читання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амельчонок А.А. Структура текста и обучение чтению специальной литературы / А.А. Амельчонок // Преподавание русского языка студентам и специалистам нефилологического профиля (лингвистика и методика): [сб. ст. / под ред. Амельчонок А.А., Лаптевой О.А.] – М. : Рус. яз., 1978. – С. 38–55.
2. Бабайлова А.Э. Текст как продукт, средство и объект коммуникации при обучении неродному языку. Социопсихологические аспекты / А.Э. Бабайлова. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 154 с.
3. Валгина Н.С. Теория текста: учеб. пособие / Н.С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
4. Всеволодова М.В. Текст как категориальная единица коммуникативного уровня языка (о некоторых проблемах прикладной лингвистики) / М.В. Всеволодова // Лінгвістичні студії: [зб. наук. праць / укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 245–251.
5. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
6. Грейбер Л.Н. Обучение русскому языку на материале публицистических и научно-популярных текстов в профессиональной подготовке студентов-медиков национальных групп : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. Наук : спец. 13.00.02 «Методика преподавания русского языка как иностранного» / Л.Н. Грейбер. – М., 1991. – 23 с.
7. Дроздова І.П. Типологія навчальних текстів для розвитку професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю / І.П. Дроздова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. пр. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – Харків, Вип. 23. – 2013. – С. 15–21.
8. Залевская А.А. Текст и его понимание: монография / А.А. Залевская. – Тверь : Изд-во Твер. гос. ун-та, 2001. – 177 с.
9. Наказнюк Н.И. Принципы отбора текстов для занятий по домашнему чтению для студентов лингвистических специальностей / Н.И. Наказнюк // Вопросы методики преподавания в ВУЗе: [сб. ст.]. – СПб. : Нестор, 2007. – Вып. 10. – С. 138–143.

10. Носонович Е.В. Параметры аутентичного учебного текста / Е.В. Носонович, Р.П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 1. – С. 11–18.
11. Троянская Е.С. Обучение чтению научной литературы: [в помощь преподавателю иностранного языка] / Е.С. Троянская. – М. : Наука, 1989. – 272 с.
12. Онуфрієнко Г.С. Науковий текст у сучасному лінгводидактичному вимірі / Г.С. Онуфрієнко // Вісник ЗНУ. Філологічні науки. – 2012. – № 1. – С. 334–339.
13. Цетлин В.С. Трудности текстов для чтения / В.С. Цетлин // Иностранные языки в школе. – 1994. – № 3. – С. 9–13.